

מבאר שבע – חרנה

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (פרק כח - י) שואל רש"י: לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכן (רות א ז) ותצא מן המקום, האמור בנעמי ורות.

בעל "בית הלוי" מביא טעם נוסף מדוע נכתב מהיכן יצא. אדם ההולך ממקום אחד לשני, הרי לפעמים עיקר רצונו הוא ללכת מן המקום הראשון, ולפעמים עיקר רצונו הוא להגיע אל המקום השני. ליעקב, נזדמנו שתי המטרות הללו יחד. רבקה צייתה עליו לברוח לחרן, מחמת מזימתו של עשו והרגו - שיצא מבאר שבע. ומאידך יצחק שלח את יעקב לחרן, על מנת שיקח לו אשה מבנות לבן ולא מבנות כנען, כלומר שיגיע לחרן. ממילא כשביקש יעקב לקיים כיבוד אב ואם, היו לפניו שתי המטרות יחד, גם לצאת מבאר שבע ולגם להגיע לחרן. לפיכך מציין הכתוב את שתייהן את היציאה מבאר שבע ואת ההליכה לחרן.

משל הסולם

"ויחלום והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (פרק כח' - ג) רבים מגדולי ישראל הביאו פירושים למשל זה, לדוגמא הרמב"ן: "הראהו בחלום הנבואה כי כל הנעשה בארץ נעשה על ידי המלאכים והכל בגזרת עליון עליהם, כי מלאכי אלוקים אשר שלח ה' להתהלך בארץ לא יעשו קטנה או גדולה עד שובם להתייצב על אדון כל הארץ לאמר לפניו התהלכנו בארץ והנה יושבת בשלוה או מלאה חרב ודם, והוא יצוה עליהם לשוב לרדת בארץ ולעשות דברו: והראהו כי הוא יתברך ניצב על הסלם ומבטיחו ליעקב... שהוא לא יהיה ביד המלאכים אבל יהיה חלק ה' ויהיה עמו תמיד, כמו שאמר והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך..." נראה לומר פרוש נוסף למשל זה. האדם משול לסולם, שאף על פי שהוא מוצב ברגליו ארצה ומוכרח להתעסק בעניינים ארציים גשמיים, אם עושה את הדברים לשם שמים "ראשו מגיע השמימה". אם כן, על האדם לדעת את גודל האחריות הרובצת עליו, שהרי מעשיו של האדם בעולם הזה מניעים את ההנהגה העליונה בשמים ומכריעים את הכף, אם ההשפעה תהיה טובה או, חלילה, רעה. ולמעשה האדם הוא המושל בכל הבריאה בהשפעת מעשיו על ההנהגה העליונה לגבי העולם.

מה בין בני

"ותקרא שמו ראובן... כי ראה ה' בעיני" (כט' - לב') מפרש רש"י: רבותינו פירשו: ראו מה בין בני לבן חמי שמכר בכורה ליעקב וזה לא מכרה. נשאלת השאלה, הרי הפסוק גופו כבר מנמק את השם ראובן - "כי ראה ה' בעיני" - ומה ראו רבותינו לומר נימוק אחר? נראה לומר כי, לפי חוקי הלשון יש לכתוב תחילה את הסיבה ואחר-כך את המסובב, כפי שנאמר בקריאת השמות של שאר הבנים: "כי שמע ה' כי שנאה אנכי - ותקרא שמו שמעון", או "עתה הפעם ילוח אישי אלי - על כן קרא שמו לוי" וכן "הפעם אודה את ה' - על כן קראה שמו יהודה" - אם כך מדוע אצל ראובן נאמר תחילה: "ותקרא שמו ראובן", ולאחר מכן היא מנמקת זאת: "כי ראה ה' בעיני"? מכאן למדו רבותינו, כי נוסף על הנימוק הנאמר בפסוק, היה נימוק נוסף לשם ראובן והוא: "ראו מה בין בני לבן חמי"...

שמירת הלשון

(על פי חפץ חיים השיעור היומי)

האופן החמור ביותר של אבק רכילות הוא כאשר אדם מגלה סודות שהוקפדו בידיו. גילוי סודות נחשב לאבק רכילות מכיוון שהדבר גורם לחוסר שליטה עצמית בדיבור בנושאים הקשורים לעניין ומכאן מגיעים לרכילות של ממש. כאשר מתברר שפרסום הסוד ברבים גרם לנזק, הרי יש בכך גם אבק רכילות וגם דיבור לשון הרע ממש, גם כאשר הנזק לא היה צפוי מראש, עצם הפרת הסודיות הופכת את האדם להולך רכיל. כמו באסור דיבור לשון הרע, כן גם באיסור רכילות נכללים רק דברי רכילות חסרי משמעות או מזיקים. אולם כאשר מספרים לאדם מה דיבר או עשה נגדו פלוני מתוך כוונה לתועלת, אין זה נחשב לסיפור רכילות וייתכן אפילו שהדבר ייחשב למצווה.

שאלה: מי שאכל כזית עוגה, ופחות מכזית פרי משבעת המינים, האם רשאי להוסיף על העץ ועל פרי העץ, בברכה האחרונה ולחתום ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פירותיה?

תשובה: מרן בשו"ע סימן רח" - יח' כתב: לא יכלול על הספק שום תוספת בברכה מעין שלש אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות. וכתב הרמ"א בהגהה - כגון ששתה משקה שספק אם ברכתו האחרונה על הגפן ועל פרי הגפן או בורא נפשות רבות, לא יאכל דבר שברכתו בורא נפשות רבות, ופרי משבעת המינים שברכתו על העץ ועל פרי העץ, ויכלול בברכה מעין שלש על הגפן ועל פרי הגפן, אף שאינו מוסיף שם ומלכות. כתב הטורי זהב שם ס"ק יט, נראה שרק לכתחילה לא יאכל דבר שיש בו ספק בברכתו האחרונה אם היא בורא נפשות רבות או ברכה מעין שלש, כדי לכלול אותו במעין שלש, אבל אם כבר אכל יכול להוסיף, כיון שאין כאן ברכה לבטלה, שהרי בלאו הכי צריך לברך. אך הדגיש, כי מדברי הבית יוסף והשו"ע מוכח שגם מי שאכל כבר ואינו יודע מה יברך אחריו, אין לו שום תקנה להוסיף ברכה אחרונה מספק.

ה"מאמר מרדכי" כתב על דברי הטורי זהב הנ"ל, ומה מאד מתקו דבריו לפי מדבש ונופת צופים, והם דברים הראויים למי שאמרם, והוסיף, כי נראה לו שגם מרן לא התכוון למצב של בדיעבד.

אולם פשט דברי מרן השו"ע שכתב - לא יכלול על הספק שום תוספת בברכה וכו', מוכח כמו שהבין ה"ט" בדעת מרן, שלדעת מרן אף בדיעבד יש להקפיד שלא להוסיף מספק בברכה אחרונה, משום שזה נחשב כהפסק. וכן כתב בספר "בירך את אברהם" דף עג.

ב"זכור לאברהם" אות ב', הביא את מה שנסתפק בספר "תפלה לדוד" במי ששתה יותר מכזית יין ופחות מרביעית, שהדבר שנוי במחלוקת אם חייב בברכה אחרונה, כמו שכתב בשו"ע סימן רי' - א', אם יכול לכלול על הספק בתוספת ברכה מעין שלש על פרי משבעת המינים או על פת הבאה בכסנין, שאפשר שלא אמרו שלא יכלול על הספק אלא כשהספק בברכה עצמה אם היא על הגפן או בורא נפשות, אבל כשהספק הוא אם חייב בברכה זו בכזית או רק ברביעית אפשר שיכלול מספק, וכתב על זה, ולדעתי נראה שגם בזה לא יכלול, שאפשר שמן הדין הגמור לא תקנו ברכה על פחות מרביעית יין, ואיך יכלול מספק דבר שאינו.

בשו"ת "משנה הלכות" חלק ה' העלה שאם אכל פחות מכשיעור שאינו חייב בברכה אחרונה כלל, לא יכלול אותו בברכה מעין שלש כלל, אבל בספק אם הוא כשיעור הרוצה לסמוך על דברי ה"ט" והאליה רבה והמאמר מרדכי, יש לו על מה שיסמוך. וכן דעת המשנה ברורה.

לפי זה נראה שמכיוון ששיעור כזית שנוי במחלוקת, כי דעת התוספות חולין קג: והרא"ה בבדק הבית צו. ועוד, שכזית הוא כשיעור חצי ביצה. וכן פסק מרן בשו"ע סימן תפו. ואילו הרי"ף והרמב"ם וסיעתם סוברים שכזית הוא כשליש ביצה, נמצא שלפי דעת הרי"ף והרמב"ם האוכל שיעור כעשרים גרם, חייב לברך ברכה אחרונה, לפיכך האוכל כעשרים גרם עד כעשרים ותשעה גרם הוא נכנס במחלוקת הגדולים, רשאי לכלול על הספק, אם אכל עוגה כשיעור. והוא הדין אם שתה יין בין כזית לרביעית, שהדבר שנוי במחלוקת, יכול לכלול על הספק. ועל כל פנים הרוצה לסמוך בזה על האחרונים הנ"ל, יש לו על מה שיסמוך.

סיכום: מי שאכל כזית עוגה כזית, ועשרים גרם פרי משבעת המינים, רשאי להוסיף בברכת על המחיה, על העץ ועל פרי העץ, ובחתימה יאמר: ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פירותיה. אבל בפחות מעשרים גרם לא יכלול על העץ ועל פרי העץ בברכת על המחיה. והוא הדין אם מלבד העוגה שתה יין יותר משיעור כזית, ופחות משיעור רביעית, יכול לכלול על הגפן ועל פרי הגפן בברכת על המחיה, ויחתום: ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פרי גפנה. (שו"ת יחוה דעת חלק ו סימן יד')

גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל

רבי ישעיה מושקט - נולד לרבי יעקב משה בשנת ה- תקמג'. היה חתנו של רבי יצחק מראדוויל. היה קשור רבות עם החידושי הרי"ם. היה ידוע בשנינותו יוצאת הדופן. שימש כרבה של פראג כ"ח שנים. במצבתו חרות "הרב הגאון החסיד מופת הדור..." הוזכר בשו"ת שואל ומשיב ח"א סי' קט"ז שכתב "וגם הגאון החסיד מו"ה ישעיה נ"י אבד"ק פראג". נלב"ע בשנת ה - תרכ"ח.